E-GOVERNANCE ЯК СКЛАДОВА КОНЦЕПЦІЇ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ

СКОРИК Юлія Сергіївна - аспірантка кафедри Конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCHID: https://orcid.org/0009-0007-9779-452X
УДК 342.5
DOI: https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.3.3

У статті досліджується взаємодія належного та електронного врядування. Необхідність цього дослідження полягає в потребі постійного вдосконалення системи управління, підвищення прозорості процесів адміністрування та рівня довіри громадянина до уряду, зменшення участі людського фактора в процесах надання адміністративних послуг шляхом впровадження та розвитку концепцій належного та електронного врядування. Проаналізована концепція належного врядування, її принципи, керівні засади та мета, вплив на суспільство, а також електронне урядування, як самостійний інститут та інструмент досягнення мети впровадження good governance, досліджені сучасні підходи до використання інформаційних технологій у державному управлінні, способи їх впровадження, міжнародні стандарти впровадження електронного врядування та його принципи. Зокрема, розглянута роль e-governance у відтворенні принципів належного врядування, електронний уряд розглядається як інструмент для досягнення впровадження концепції належного врядування, переваги та недоліки його впровадження, а також його впливу на суспільство. Дослідження визначає, що використання інформаційних технологій у державному управлінні є одним з ключових аспектів модернізації управління та підвищення рівня його ефективності, мінімізації корупційних ризиків, спрощення та оптимізації процесу взаємодії уряду та суспільства на прикладі конкретних країн та реалії впровадження таких технологій в Україні.

Ключові слова: управління, належне врядування, електронне врядування, електронна демократія, адміністрування, діджиталізація, цифровізація.

Проблематика

У сучасному суспільстві, що прагне розвитку, систематично виникає питання ефективного врядування. З часом сталі методи управління вичерпують себе, а отже, з'являється потреба у формуванні нових, більш досконалих структур. Реформи останніх декількох років демонструють необхідність вдосконалення механізму управління та здійснення ефективного контролю за цим процесом. Останні роки в Україні все більше набуває поширення доктрина «good governance». Належне врядування є ефективним та прозорим процесом прийняття рішень, що встановлює високі стандарти та стимулює уряд на забезпечення публічного інтересу. Імплементація докорінно нового підходу в сталу систему вимагає модернізованих рішень, а отже, методи впровадження такої доктрини повинні бути інноваційними. Одним з надбань прогресу суспільства є виникнення e-governance, або електронне урядування. З часом e-governance стало необхідним елементом сучасного врядування, демонструючи перехід до інформаційного суспільства та цифрової трансформації у всіх сферах діяльності. У цій статті розглядатиметься електронне врядування, як важлива складова належного врядування, проаналізувавши його ключові аспекти та вплив на

суспільство. Електронне урядування - спосіб організації місцевого самоврядування за допомогою програмно-апаратних засобів та систем локальних інформаційних мереж, що забезпечує відкритість та прозорість функціонування органу місцевого самоврядування, завчасний та повний доступ до інформації щодо діяльності органу, просте і доступне щоденне спілкування з місцевою владою громадян, представників бізнесу та неурядових організацій. [1] Цифрова трансформація виходить за рамки поверхневої діджиталізації, вносячи радикальні зміни в організаційні та соціальні структури. Система електронного врядування має на меті інтегрувати базові принципи демократії в систему управління та полегшити механізм взаємодії уряду з громадянами з обох боків, електронне урядування спрощує процедуру взаємодії та підвищує її ефективність. Важливою складовою такого урядування є забезпечення кібербезпеки, зі зростанням рівня використання інформаційних технологій у сфері державного управління зростає і рівень загрози кібератак та кіберзлочинності, тому електронне урядування вимагає належного захисту від таких загроз. Така форма організації взаємодії стосується використання інформаційних технологій для оптимізації процедури використання послуг та розширення можливостей кожного громадянина, що реалізує ключові аспекти good governance. Заходи взаємодії громадян та уряду має важливе значення для налагодження механізму вирішення проблем суспільства. Дослідження теорії електронної демократії розглядалися у працях таких учених, як Т. Стоуньєр, М. Порат, Р. Катц, Г. Жекало, О. Данильян, М. Заяць, О. Вакун, О. Скорик, В. Фурашев, Ж. Фанг, А.М. Чукут та інші.

Метою моєї статті є дослідження характеру «e-governance», як елемента концепції належного врядування, особливості впровадження такої моделі державного управління в Україні та досвіду інших країн, вплив на суспільство за умов сьогодення. Актуальність цієї теми обумовлена необхідністю реформування системи публічного управління України, оптимізації взаємодії суспільства з урядом, підвищення рівня прозорості, а також збільшення довіри до державних інституцій.

Викладення основного матеріалу

Концепція Good Governance була сформована на початку XX ст. на основі засад та принципів формування ЄС, а саме базуючись на демократії та верховенстві права. Термін «Good Governance» у міжнародних наукових колах означає «управлінські процеси, які здійснюються державними установами з метою управління державними справами та державними ресурсами на умовах забезпечення реалізації прав людини». [2] Більшість сучасних українських вчених, які поглибленно вивчають процеси реформування публічного управління, переконані в необхідності запровадження принципу Good Governance в Україні. Дослідженням цього питання займалися такі науковці, як Н. Гавкалова, К. Козлов, Г. Шаульська, О. Оржен, О. Руденко, Н. Мельтюхова, О. Гиркіна, Л. Новак-Каляєва, В. Ковбасюк, М. Баштанник, Ю. Сурмін, С. Удовік та багато інших. «Належне врядування» має досить багатоаспектну структуру. Принципи досліджуваної доктрини були сформульовані в Програмі розвитку ООН «Публічне врядування та сталий розвиток людських ресурсів». Формування «належного врядування» відбувалося в контексті розвитку сучасного державного управління. Становлення керівних засад було довготривалим процесом, у результаті якого були визначені дванадцять основних принципів: чесне проведення виборів, представництво та участь, чуйність, ефективність та результативність, відкритість та прозорість, верховенство права, етична поведінка, компетентність та ємність, інновації та відкритість до змін, стійкість та довгострокова орієнтація правильний фінансовий менеджмент, права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість, підзвітність. [3]

На початку XI століття була прийнята Біла Книга, що окреслює поняття врядування в контексті «належного», а саме, як правила, процеси і поведінка, впливає на те, яким чином застосовується влада на європейському рівні, особливо в питаннях відкритості,

участі, відповідальності та узгодженості. [4] Кожний із принципів належного врядування сприяє утвердженню верховенства права та демократії в країнах-членах Європейського Союзу. Також слід зауважити, що Біла книга розглядає не тільки Європу, а й продовжує обговорення моделі глобального чи світового врядування, адже Європейський Союз повинен шукати можливості застосування принципів ефективного урядування до своїх обов'язків щодо світу.[4]

Реалії запровадження таких принципів у систему публічного управління розглянемо на прикладі країн Європейського Союзу. Реформа публічного адміністрування у Франції, спрямована на збільшення ролі участі громадськості в управління, почалася ще з кінця XX століття. Для взаємодії суспільства та влади були запроваджені структури, що звалися «центрами відповідальності», з частковою приналежністю до центральних урядових агенцій, власними прописаними цілями та прописаним планом дій для досягнення заданої мети. Цей процес супроводжувався переформулюванням фундаментальних та виробленням нових принципів державного управління, таких як спрощення процедур, прозорість, інформування громадськості та потреба вдосконалення процедури реагування на потреби громадян при наданні послуг. [5] Перевагами цього підходу були:

- об'єднані зусилля з модернізації та оновлення соціального діалогу;
- стратегія підзвітності, що базується на автономії управління;
- модернізація методів управління людськими ресурсами;
- оцінка державної політики.

Недоліками цього підходу були:

- ускладнення бюджетних процедур;
- адміністративний контроль. [5]

Досить показова практика реалізації права громадянина на участь у вирішенні соціальних завдань у Німеччині: замість бюрократичних служб, що тільки посилюють вплив зацікавлених осіб на кінцевий результат, діють суспільно корисні організації, що реалізовують соціальні проєкти і діють на спільне благо суспільства, отримуючи фінансову підтримку від держави.

Як демонструє аналіз практики Європейського Союзу, сутність цих принципів полягає у їх реальному та ефективному використанні на різних рівнях публічного адміністрування. Така результативність зумовлена наявністю декількох факторів, один з них – наявність «симбіозу» суспільства та уряду, де взаємодія обумовлюється чітким формулюванням потреб громадян та їх вирішення інструментарієм влади. Сучасні технології значно спрощують такий процес. Глобальна інформатизація суспільства сьогодні не лише об'єктивна реальність, а й одна з панівних тенденцій прогресу цивілізацій у XXI ст. [6]

Реформування державного управління за умов сьогодення включає в себе запровадження «електронного урядування» на всіх рівнях влади. Метою впровадження електронного урядування є підвищення контролю за результативністю діяльності органів державної влади, розвиток електронної демократії, збільшення рівня довіри населення до уряду, оптимізація процесу взаємодії населення та влади. Основні принципи електронного урядування включать у себе: прозорість та відкритість урядових органів; ефективне надання послуг громадянам та бізнесу; активна участь громадян у процесах управління; захист даних та кібербезпека. Заходи взаємодії громадян та уряду має важливе значення для налагодження механізму вирішення проблем суспільства.Забезпечуючи реалізацію власних принципів, електронне врядування інтегрує концепцію належного врядування, шляхом впровадження її базових засад.

Варто зауважити, що існують міжнародні стандарти впровадження електронного урядування, деякі з них мають обов'язковий характер, інші -рекомендаційний. Міжнародні стандарти е-урядування знаходять своє відображення в міжнародних актах з питань функціонування інформаційного суспільства і є обов'язковими для виконання країнами-учасницями. До основних таких актів відносяться:

- Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (2004) з питань е-урядування, прийнята 15.12.2004 р.
- Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства, прийнята лідерами країн G8, 22.07.2000 р.

- Директива Європейського парламенту "Про систему електронних підписів, що застосовуються в межах Співтовариства", прийнята 13.12.1999 р.

- Типовий закон ЮНІСІТРАЛ "Про електронні підписи", прийнятий Комісією ООН 5.07.2001 р.

- Декларація про європейську політику в галузі нових інформаційних технологій, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 6.05.1999 р. [7]

Вищезазначені документи містять у собі обов'язкові стандарти впроваження e-government, дотримуючись яких, країни мають можливість поступового та якісного впровадження такої концепції.

Впровадження електронного урядування в Україні забезпечує новий рівень управління державою та суспільством. Якісно побудована система електронного урядування має позитивно впливати на загальний хід та наслідки проведення подальших радикальних перетворень в українському суспільстві, насамперед, соціальної і економічної реформи, розбудови соціальної держави з впливовими інституціями громадянського суспільства, особливо з тих питань, де велике значення мають методи та форми взаємодії органів державного управління та органів місцевого самоврядування з людиною та громадянином, громадськими організаціями.[8]

Електронна демократія містить у собі наступні ключові складові – онлайн платформи, для надання державних послуг, електронний документообіг, механізми електронної взаємодії з громадянами та автоматизація внутрішніх процесів урядових органів, таким чином оптимізуючи управління в державі, і наявна практика це демонструє.

Наприкінці XX століття необхідність реформ публічного адміністрування відчула на собі Естонія, у результаті чого влада прийшла до рішення впровадження концепції e-government. Після розпаду СРСР у колишній республіці був обраний вектор демократизації та докорінної зміни державного устрою, а отже, у 2000-х роках перший Президент Естонії Леннарт Мери оголосив про початок загальнонаціональної програми «Стрибок тигра», яка мала на меті технологічний розвиток країни. Однією з причин таких різких змін була корумпованість багатьох структур, а у запровадженні електронного уряду вбачали вихід з наявної кризи. Першою спробою цифровізації було створення сайту, де громадяни мали змогу висловити свою думку з приводу уряду в цілому, законопроєктів, поправок до них тощо. Так, станом на 2010 рік Естонія, згідно з таблицею Індексу розвитку електронного уряду, знаходилася на 20-му місці. Наступними кроками діджиталізації держави були: створення електронної бази громадян, що містить персональні дані і дає змогу використання ID-карток як документа, що посвідчує особу, введення системи електронного підпису, електронні білети, автоматизація системи паркінгу шляхом використання мобільного додатку, електронні бібліотеки, результати державних іспитів по SMS або електронній пошті і багато інших здобутків.

Отже, Естонія – одна з перших країн, у якій був запроваджений електронний уряд і за чверть століття досягнуто значних успіхів, у вигляді подолання корупції та ефективної взаємодії громадянина та влади як на загальнодержавному, так і на рівні місцевого самоврядування.

Доцільно зауважити, що на сьогодні впровадження електронного уряду в Україні відбувається досить стрімко та має багато успіхів: існує перелік надання автоматичних послуг, багато структур з електронним документообігом, який спрощує процес надання адміністративних процедур, до того ж мінімізує корупційні ризики шляхом уникання прямого контакту працівника і зацікавленої особи. На сьогодні в Україні функціонує Міністерство цифрової трансформації, що було створене у вересні 2019 року. За індексом розвитку електронного урядування (EGDI), що обчислюється раз на два роки, у 2018 році Україна посіла 82 місце серед 193 країн-членів Організації Об'єднаних Націй, погіршивши свій результат на двадцять пунктів – 62 місце у 2016 році. Результатом попередніх років були 87 місце у 2014 році, 68 місце у 2012 році, 54 місце у 2010 році. Серед 43 країн Європи у 2018 році Україна посіла передостаннє – 42 місце. [1] Міністерство пра-

цює над проєктом «держави у смартфоні», результатом діяльності є функціонуючий мобільний додаток «Держава і я», а скорочено – «Дія». Доведено, що впровадження додатка «Дія» як ключового елемента електронного врядування в Україні має свій позитивний вплив на здійснення державних функцій, на розвиток України як сервісної діджиталізованої держави, на якість отримання громадянами державних послуг. [9] Окрім того, електронні черги в Центрах надання адміністративних послуг, лікарнях, можливість отримання великого переліку довідок та витягів з численних реєстрів у електронному вигляді – значно економлять час та спрощують процес отримання результату.

Окремим здобутком сьогодення є мобільний додаток «Резерв+». На відміну від «Дії», цей додаток не вказаний у нормативно-правових актах, та наразі є документом з обмеженим доступом, врегульованим постановою Кабінетом Міністрів України, але значно спрощує процес оновлення даних військовозобов'язаних та резервістів, шляхом виконання процедури онлайн.

Загалом, такий перехід має, у перспективі, позитивний вплив на суспільство: покращення доступності та якості державних послуг, збільшення прозорості та довіри до владних структур, зниження адміністративних витрат та підвищення ефективності управління, залучення громадян до участі у процесах управління та прийняття рішень. Проте усталені погляди частини суспільства і неготовність певних прошарків суспільства до різких змін уповільнює процес переходу до повної діджиталізації, уповільнюючи процес реформування.

Аналізуючи Good governance та E-governance,як дві самостійні структури, їх принципи та мету, можна дійти висновку, що вони у тандемі, за умов впровадження, можуть дати позитивний результат. Хоча в багатьох процесах електронне врядування виступає самостійною інституцією, то у цьому випадку, при розгляді двох видів урядування, поняття належного врядування є об'єктивно ширшим і всеохопним, а отже, за умови впровадження належного врядування – електронне – може виступати інструментарієм. E-урядування відображає застосування IT-технологій та електронних засобів задля поліпшення якості та ефективності державного управління. Відображенням такої взаємодії є виконання принципів Good governance за рахунок функціоналу електронного урядування: забезпечення відкритості та прозорості – e-governance дозволяє забезпечити доступ до інформації громадськості шляхом електронних каналів, покращення доступу до громадських послуг – надання різноманітних послуг громадянам через Інтернет, що зменшує кількість «бюрократичних бар'єрів» та підвищує швидкість надання таких послуг, залучення громадськості до процесів управління – інтерактивність e-governance дозволяє громадянам брати участь у прийнятті рішень через Інтернет, прикладом є онлайн-петиції, консультації та ін.. Модернізація діяльності органів державної влади, шляхом діджиталізації, виводить на новий рівень доступність та якість державних послуг та залучає громадян до активної участі у процесах управління, що сприяє демократизації суспільства. Використання інформаційних технологій у сфері публічного адміністрування оптимізує цей процес, розширює спектр доступних громадянину послуг. Таким чином, можна дійти висновку, що електронне врядування є складовою розгалуженої системи good governance, оскільки чітко простежується наявність досягнення спільної мети.

Висновок

Підсумовуючи вищевказане, я можу зауважити, що електронне урядування відіграє ключову роль у забезпеченні принципів Good governance. Належне врядування має на меті зробити процес управління прозорим, ефективним та орієнтованим на людські потреби, а електронна демократія сприяє цьому процесу: дозволяє спростити та оптимізувати процеси взаємодії уряду та громадянина, а саме впровадження електронних урядових послуг зменшує адміністративні бар'єри, що підвищує доступ громадян до інформації, забезпечує учать громадян у прийнятті рішень, що, у свою чергу, зміцнює довіру до державних інститутів. E-governance сприяє покращенню

якості управління державою, забезпечує більш інноваційний підхід до процесу взаємодії громадян та уряду, сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності управління, що є важливими аспектами належного врядування, завдяки використанню сучасних інформаційних технологій. Окрім того, електронний уряд полегшує боротьбу з корупцією через автоматизацію процесів, що мінімізує людський фактор, і як наслідок, корупційні ризики. Не менш важливою є роль електронного урядування в покращенні якості надання державних послуг, оскільки воно дозволяє оптимізувати процеси. Результати успішних реформ у Франції та Естонії демонструють, що e-governance може стати потужним інструментом для покращення якості державного управління та підвищення рівня довіри до уряду. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно забезпечити відповідну технічну інфраструктуру, законодавчу базу та готовність громадян і публічних службовців до змін. E-governance є не лише технологічним інструментом, але й важливим фактором, що сприяє впровадженню та підтримці належного врядування. Його подальший розвиток і інтеграція в системи державного управління є необхідним для побудови держави, яка відповідає викликам глобалізованого світу. У тандемі застосування E-governance та Good governance значно покращують процес взаємної імплементації, маючи спільну мету – побудову громадського суспільства, орієнтованого на демократичні цінності.

Література

1. Концепція розвитку електронного урядування в Україні: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text (дата звернення 01.08.2024).

2. Новак-Каляєва Л.М. Сучасні тенденції до конвергенції в концепціях державного управління. *Вісник Національної академії держ. упр. при Президентові України*. 2013. № 1. С. 29–41.

3. Дніпров О., Принципи належного врядування в сучасній системі адміністративного права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 144-118.

4. Комісія Європейських Співтовариств. Європейське врядування. Біла книга. Брюссель: COM, 2001.URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Bila-knyga-YEvropey-ske-vryaduvannya.pdf (дата звернення: 04.08.2024).

5. Уряд для громадян. Ініціативи щодо поліпшення якості послуг. Український переклад. Львів: Львівск. філіал УАДУ, 2000. 293 с.

6. Грабовець І.В., Тарасова О.А. Електронне урядування як засіб розвитку демократії. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2016. № 69-70. С. 110-117.

7. Демкова М.С. Технології е-урядування: електронні навчальні курси. URL: http://www.znannya.org/?view=e-government (дата звернення 01.09.2024).

8. Чукут С.А., Загвойська О.В. Теоретико-методологічні, інституційні та організаційні засади електронного урядування: наук.-досл. роб. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2011. 176 с.URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Zvit_Teoretiko-metodologichni-institutsijni-ta-organizatsijni-zasadi-vprovadzhennya-elektronnogo-uryaduvannya.pdf (дата звернення 01.09.2024).

9. Дзевелюк М.В., Дзевелюк А.В., Яременко О.І. Електронне урядування: приклад впровадження додатку «Дія» в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 11(25). С 246-257.

Список джерел за міжнародним стандартом APA :

1. Kontseptsiia rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini: zatv. rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.09.2017 r. № 649-r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text [in Ukrainian].

2. Novak-Kaliaieva, L.M.(2013). Suchasni tendentsii do konverhentsii v kontseptsiiakh derzhavnoho upravlinnia. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy,* 1, 29-41 [in Ukrainian].

3. Dniprov, O. (2021). Pryntsypy nalezhnoho vriaduvannia v suchasnii systemi

administratyvnoho prava Ukrainy. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 1, 144-118 [in Ukrainian].

4. Komisiia Yevropeiskykh Spivtovarystv. Yevropeiske vriaduvannia. Bila knyha. (2001). Briussel. URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Bila-knyga-YEvropeyske-vryaduvannya.pdf [in Ukrainian].

5. Uriad dlia hromadian. Initsiatyvy shcodo polipshennia yakosti posluh. Ukrainskyi pereklad.(2000). Lviv: Lvivsk. filial UADU [in Ukrainian].

6. Hrabovets, I.V., Tarasova, O.A. (2016). Elektronne uriaduvannia yak zasib rozvytku demokratii. *Sotsialni tekhnolohii: aktualni problemy teorii ta praktyky,* 69-70, 110-117 [in Ukrainian].

7. Demkova M.S. Tekhnolohii e-uriaduvannia: elektronni navchalni kursy. URL: http://www.znannya.org/?view=e-government [in Ukrainian].

8. Chukut, S.A., Zahvoiska, O.V. (2011). Teoretyko-metodolohichni, instytutsiini ta orhanizatsiini zasady elektronnoho uriaduvannia: nauk.-dosl. rob. / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Zvit_Teoretiko-metodologichni-institutsijni-ta-organizatsijni-zasadi-vprovadzhennya-elektronnogo-uryaduvannya.pdf [in Ukrainian].

9. Dzeveliuk, M.V., Dzeveliuk, A.V., Yaremenko, O.I. (2023). Elektronne uriaduvannia: pryklad vprovadzhennia dodatku «Diia» v Ukraini. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, 11(25), 246-257 [in Ukrainian].

SUMMARY

The article examines the interaction between good governance and e-governance. The necessity of this study lies in the need for continuous improvement of the governance system, increasing the transparency of administration processes and the level of public trust in the government, reducing the participation of the human factor in the processes of providing administrative services through the introduction and development of the concepts of good and e-governance. The article analyses the concept of good governance, its principles, guiding principles and purpose, impact on society, as well as e-governance as an independent institution and tool for achieving the goal of good governance, examines modern approaches to the use of information technology in public administration, ways of their implementation, international standards for the implementation of e-governance and its principles. In particular, the role of e-governance in reproducing the principles of good governance is considered, e-government is seen as a tool for achieving the implementation of the concept of good governance, the advantages and disadvantages of its implementation, as well as its impact on society. The study determines that the use of information technology in public administration is one of the key aspects of modernising governance and increasing its efficiency, minimising corruption risks, simplifying and optimising the process of interaction between government and society on the example of specific countries and the reality of implementing such technologies in Ukraine.

Keywords: governance, good governance, e-governance, e-democracy, administration, digitalisation.